

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата миљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, 31. Октобра 1901. године.

КО ДА ПРЕДАЈЕ НАУКУ ВЕРЕ У ПРАВОСЛАВНИМ СРПСКИМ ОСНОВНИМ ШКОЛАМА?

Горње питање обрадио је г. Љ. Лотић у 6. броју „Школскога Одјека“ т. г. Погакао га је с намером, „шат би још ко о томе проговорио,“ — а решио га је тако, да су свештеници позвани и треба да преузму катихизирање и у нашим вероисповедним основним школама.

Расправа та угледала је света већ по одавна, и све сам ишчекивао, неће ли се у овом важном питању изјаснити ко од старијих колега, који учитељујући пре постанка „Школске Уредбе,“ имадоше можда удела баш у присвајању катихизирања у учитељски делокруг.

Али време пролази, питање то прошло је већ и неке среске учитељске зборове, — а у штампи нико не рефлектује на мисли г. Лотића ни „за“ ни „против.“ И криво ми је, што се тако важна унутарња школска ствар са тако мало интересовања и јавне критике расправља и решава, — тако рећи преко колена ломи!* С тога сам уграбио ево времена од многих својих дужности, да изложим своје назоре о горњем питању у толико пре, што се са предлогом г. Љ. Лотића не слажем.

Могуће је, да питање ово у облику самосталне расправе није потицано у штампи нашој, од кад су ступиле у живот „Уредбе Школске,“ али је доста опширно обрађено у II. и III.

* При писању ове расправе г. писцу није било познато, да је питање о предавању науке вере у нашим основним школама расправљано на летошњем састанку учитељског збора сомборског протопрезвитерата и да је поменуто питање на предлог г. Ст. С. Илкића решено у са свим противном правцу од закључка г. Лотића, у коме је смислу г. Илкић одмах и расправу написао и спремио за штампање у нашем листу. Ур.

поглављу расправе госп. Мите Нешковића „О управи и надзору школском“ год. 1885. — и то у правцу диаметрално противном са схватањем г. Лотића.

Па ипак акција г. Лотића није усамљена. Познато ми је и то, да и у кругу свештеничком постоји покрет у правцу предлога г. Лотића. Високопречасни архимандрит и професор богословије др. Г. Летић од неколико година амо одушевљава свештеничке кандидате, да преузму у своје руке службу катихетску у свима основним школама. Претходи им примером својим, у колико их не упознаје само са теоријом педагогије и катихетике, него и сам седи с њима недељно по чечир часа у прашњавом школском ваздуху, предавајући сам и надзиравајући катихизирање богослова. И мисао његова налази све више пристаха у колу млађе генерације свештеничке. Имао сам прилике у овом предмету говорити са више богослова и млађих свештеника, и уверио сам се, да реч њихова професора није пала на камен.

Према томе предлог г. Лотића био би врло лако остварљив. Учитељи ево нуде, а свештеници ишту и примају, — и промена би била готова. Али ја, као учитељ налазим, да је предлог г. Лотића основан на разлозима веома једностраним и погрешним, те да би извођењем тога предлога била како школа са гледишта чисто педагошког, тако и учитељство са становишта свога сталешког угледа — у великој штети! Циљ ових редака је, да докажем своју тврдњу.

Г. Лотић навађа за разлоге предаје катихизирања свештенству: преоптерећеност учитеља 1. градивом важеће наставне основе 2. дужностима, које га терете као видног члана друштва нам, а које потребује и учитељску интензивну сарадњу. Уступањем катихизиса нада се г. Лотић, да би се постигла „разумна подела наставне грађе,“ као и да би се дошло „до потребног времена,“ у коме би се остали школски предмети рационалније могли обрађивати.

У томе се слажем са г. Лотићем, да је данашња „Наставна основа“ нарочито за неподељене школе преопширна, те у целости неизведљива. (? Ур.). Али високославни Школски Савет, као највиша школска власт наша, нигде није побио мишљење, да се данашња „Наставна основа“ наша има сматрати као максимум градива, које се има у нашим школама обрадити. Локалну примену исте „Наставне основе“ може сваки учитељ извести према специјалним околностима, у којима му се школа налази израдом „Специјалног наставног плана,“ који, када је и од сл. Епархијског Школ-

www.univ.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
Одбора одобрен, штити учитеља против свих личних ђеџова. Према томе увек остаје учитељу законити пут редуковања наставног градива у обиму изведљивости за време од 25 часова седмичног школског рада,* од кога времена није дужан више радити, а што се још не сме преоптерећеношћу назвати.

Но све кад би се извела предаја катихизације свештенству, нема сумње, да би за науку о вери морали и на даље уступити баш први час предавања, дакле од 8—9 часова. То излази из природе саме ствари, јер у вероисповедним школама од катихизиса нема важнијег предмета, те му по томе одговара време, док су деца најсвежија. Учитељима би дакле остало за обраду свих осталих предмета — као и до сад — дневно 4 часа. Не видим дакле, да би се тим начином „дошло до потребног времена“ за рационалније обрађивање осталих предмета. Шта више по негде ћемо са временом остати у чистом губитку! Јер у неподељеној школи са 4 и више разреда на катихизис данас не дође више дневно од 30—40 минута. Такав распоред на четврто- и получасове изведљив је тачно само при јединству у вођењу наставе, и тада претпоставља учитеља дорасла своје послу, који располаже потребном дидактичном окретношћу и практичном рутином, како би то сарамерно кратко време што боље употребити могао. А може ли се очекивати од свештеника таква предавачка вештина? Ја велим одлучно: не! И то моје „не“ оправдава већ и та околност, што сва богословска спрема из педагогије (коју г. Лотић за предавање овог предмета „са свим довољном“ налази) црпљена је из слушања педагогике за једну годину дана и то првог полугодишта седмично 1 час, а другог полугодишта седмично 2 часа, за које време свладали су богослови: I. Теорију о васпитању, II. Теорију о настави (дидактику) и III. Историју педагогике (види извештај богословије за 1900—1901. год. стр. 11.). Оволико спреме ја не бих смео прогласити довољним ни за предавање предмета од мање важности, а код науке о вери у толико мање, јер је ово најапстрактнији предмет у основној школи, који се најмање даје „очигледисати,“ те се невежа предавач у њему најпре може спотаћи и пребацити.

И помислите, поштотане колеге, после таковог (!) првог часа улазимо ми, учитељи у школу, да рационалније, него досад, предајемо рачун и остале предмете. То ће ми ваљда сваки колега

* в. 33. §. Шк. Ур. г. 1872.

поверовати, да ће деца после свештеникова предавања много заморенија бити но до сад, те за рад у осталим предметима мање пријемљива него до сад. Па хвала лепо на таком олакшању! Искијаћемо ми тај одмор потенцираним радом око заморене деце!

Не води дакле предаја катихизиса ни „разумној подели наставне грађе,“ нити рационалнијој обради осталих предмета. Не добија се тиме ни у времену, осим ако се новијим каквим наређењем школско време не би проширило до 12 сахати пре подне, чиме би учитељ био још више оптерећен, те бисмо баш противно постигли но што хтедосмо! А да би надлежна власт заиста могла и имала права да број седмичких часова јоште и повиси, навађам за пример вис. министарством одобрени штатут за чивутске вероисповедне основне школе, где су учитељи дужни седмично чак до **33** сата радити, а местимице раде и више!! (види Néptanítók Lapja“ тек. год. бр. 39. стр. 13).

Но за случај, да се број седмичних радних часова не повећа, не заборавимо још на ово: Хришћанска педагогика, која се у карловачкој богословији предаје, очекује у катихизирању хармоничан рад свештеника и учитеља. Исти би се имао манифестовати не само провејавањем хришћанског духа кроз све школске предмете, него још и *обавезним* присуством учитеља на сваком часу катихизиса. Па кад већ морамо присуствовати, и то као штатисте, зар није лепше да предајемо и то како у интересу бољег успеха деце, тако и у интересу свога угледа?

Кад сам већ додирнуо питање о угледу учитељском, не могу прећутати и ово: Јако би ми неправо било, кад би се учитељство у одбрани ове своје дужности тако млаким показало. Учитељство се не може похвалити јаким сталешким угледом пред широм публиком. Тек млађе поколење нас памти оваке какви смо данас, а трагови негдашњег мишлења о нама показују се и данас. Зар нисмо пре годину дана дошли у јавности у један ред са „лицидерима.“ Но и оваке појаве ваља посматрати хладнокрвно, па ћемо доћи до оваког закључка: Ми живимо у веку озбиљног рада; хоћемо ли угледа, то треба да се *грабили* за дужности, да *радом* извојујемо себи угледа и поштовања од сваког члана друштва. Али олако напуштање једног школског предмета не само да не би ишло у прилог угледу нашем, него би се — и то с правом — баш обротно тумачило. Ради избегавања сваког неспоразума дужан сам истаћи да поуздано знам, да је сам предлагач г. Лотић веома

WWW.UNILIB.SR

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.vredan.org
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
вредан учитељ, али ме ни та околност није могла омести у исказивању овог мога убеђења.

Да објасним још мотиве, који нукају свештенство да од нас преузме катихизацију. Оно видећи све већу апатију верних спрам цркве; као и то, да углед свештенства пред народом тавни: хоће ту болест регенерисањем, хришћанским васпитавањем новог поколења да излечи. Намера свакако похвале достојна и ако ми много наличи на неповерење спрам „цивилних“ учитеља. Али је моје неповерење у педагошку спрему, те и сам успех госпде свештеника много веће! Јер лајик у школској струци нека се не обмањује, да ће га дете разумети, ако не влада дечјим речником и дечјом синтаксом. А то господа свештеници, као лајици у школи, не могу имати. Парох у мојој општини јесте ретко интеллигентан човек и спреман богослов; проштудирао је многе дебеле педагошке књиге: проповеда са амвона ванредно занимљиво; сам је катихета на комуналним основним школама и ради са великом амбицијом: па се ипак тужи на несаразмер између уложеног свог труда и ђачког успеха из катихизиса.

Преузимањем дакле катихизације постићи ће свештеници баш мање успеха него до сад, и не само то, него ће се тиме пореметити и сам унутарњи живот школе, пошто се такав поступак коси са главним једним начелом педагогије: са начелом концентрације основне наставе, а то је така погрешка, која ће се осветити на самој деци. Јер унашањем новог ауторитета у школу; цепањем школских предмета у две групе: увлачи се и нехотице ривалитет међу њима. Једна школа са два предавача и нехотице повлачи за собом два центра у самој настави, који дај Боже да ходе увек паралелно! Но људи смо, грешни смо. Догоди ли се међу њима ма најмање сукоба? Да ли сте мислили на посљедице?... То је заиста најдиректнији пут, да нам се школе по духу приближе комуналнима! Баш противно но што хтедохмо!

И још се нечега бојим. Ривалитет међу ова два предавача на једној школи на брзо ће резултирати природну потребу, да се утврди њихов међусобни одношај. И ја се јако бојим, да ће се из тога јајета излећи природно управитељство свештеника. Већи део свога службовања провео сам под управитељством парохâ; и данашњи месни школски управитељ ми је парох; и где год је парох за таковога *изабран*, без сумње да је то тако најбоље, јер у месту за цело да није било погодније личности. Али вирилно управитељ-

ство ће бити — јако се бојим — камен спотицања, који ће стварати несугласице између ова два автономна фактора и онемогућавати успешан рад обојице.*

Него хоће ли се интензивнијег рада и бољег успеха у катихизису, има томе могућности и у данашњим приликама. Зар учитељи наши не свршавају нашу вероисповедну учитељску школу? Зар није свештеник вирилни члан месног школског Одбора? Зар није окружни прота властан обилазити школе у своме срезу? Зар школски надзорници нису наши вероисповедни чиновници? Заиста, гвоздене су то вериге, које потпуно обезбеђују вероисповедни карактер наших школа, докле год оне као такве постојале буду, само строго треба пазити, да сваки орган своју дужност савесно испуњава. У осталом, ако у овоме погледу на учитељство наше пада ма и најмања сенка сумње (што нећу ни да претпоставим), питам ја, а како се сме поверити предавање свих осталих предмета истом том учитељству? Зар та фиктивна опасност не прети код сваког предмета без разлике? Заиста, то би био празан страх, али са кобним посљедицама.

Него овим против предлогом својим нисам намеран да свештеницима апсолутно негирам способност учења у основној школи. Само сам хтео извести да преузимање катихизације у руке свештеника — школских лајика, значило би према данашњем стању назадак, пошто се настава у катихизису данас налази у стручнијим рукама. Нека свештенство катихизира у комуналним школама, где то друкче не може бити. У вероисповедној школи нека почне тек у пофторној школи, а може се увек сејати реч Господња у разним приликама пастирске службе у парохији, где су изгледи за разумевање, те и сам успех много већи, него код ситних малишана у школи.

Предлажем дакле да се досадање стање у катихизирању одржи. Нека буде једно стадо и један пастир, — у једној школи, један предавач.

Т е м и ш в а р, (Фабрика) 19. септембра 1901. год.

Ћура Терзин, учитељ.

* У овом погледу не делимо мишљење г. писца.

О УТИЦАЈУ ДИСЦИПЛИНЕ НА НАСТАВУ.

Обично се може чути у животу, па чак и у педагошким књигама читати, да је дисциплина некако веома широк и различит појам. Тако: скуп правила, појмова и закона, који би чинили у науци један систематски ред, звали би научном дисциплином. С друге стране с погледом на ширину тога појма, ми чујемо како се говори о војничкој, друштвеној, кућевној, школској итд. дисциплини. Међутим, све то још не значи, да је тај појам у ствари различан. Не, то је један појам, само, који се простире или односи на разне уредбе, на разне позиције, једном речју на разне представе. Јер у сваком случају мора се извести, да појам дисциплина мора имати шире обележје, један шири обим, али у исто време мора дакле имати само једну заједничку садржину, управо оно што чини битност тога појма, што чини заједничко обележје за све случајеве — и ништа више. Садржина пак тога појма „дисциплина“ јесте дакле једина: *одржање реда или поретка*. Друга је то ствар што се то одржање реда или поретка може односити на: појмове, законе и правила, на друштво, кућу, војску, школу итд., појам (у овом случају кад није релативан) мора имати само једно опште обележје, мора имати своју садржину сталну и непроменљиву, која се *мора односити на више објеката* било конкретних или апстрактних. — Тако мора бити, у противном случају извесна реч не би означавала појам.

Да дисциплина зацело има само једно обележје: одржање реда или поретка, можемо се лако уверити, кад мало размислимо, управо, кад доведемо у свезу све представе, све појаве, све позиције на које се дисциплина простире. Пођимо још од рођења детета. Док не пође у школу, прати га кућевна дисциплина и ова још није престала, а са ступањем у школу долази школска дисциплина. За овом војничка па онда и друштвена дисциплина.

Закони школски, закони војнички, закони грађански и уставни нису ништа друго него средства да се одржи извесан ред и поредак у школи, војсци, друштву или држави. — Даклем с тим смо ваљда на чисто.

Али од куда дисциплина?

Дете по својој душевној енергији чини шта хоће, не знајући да ли је то добро. Младић и човек чини поступке по квалитету и

квантитету свога убеђења. Ти поступци не иду рецимо на добро куће, школе, војске, државе, или се напоследку некоме, у чијој је руци дисциплина, не допадају и онда се ти поступци спречавају разним мерама. А како обично те мере бивају насилне, принудне, то оне неминовно изазивају, да се при употреби дисциплине мора доћи у судар, у конфликт. Из тога се развија велики антагонизам, читава борба, али то се овде мене не тиче. Главно је овде то, да се у овоме може наћи узрок што је сама реч дисциплина некако тугаљива ствар, некако непријатна и за онога у чијим је рукама, а још непријатнија за онога над киме се врши. Дакле услед овог конфликта у извршењу дисциплинских мера о дисциплини се некако створио појам више накарадан и погрешан. Чим се чује реч дисциплина, одмах се ту подразумевају какве принуде, казне, насилне мере, да се извесна особа мора кретати по убеђењу старије особе — управо особе у чијим је рукама дисциплина. Како се то дешава у породици, у војсци и друштву и да ли је оправдано то мишљење нећу се упуштати, али дисциплину у школи не треба ни у ком случају тако схватити, а још мање у том смислу је примењивати. О важности пак умесне школске дисциплине, колико је она потребна и оправдана на психолошким законима, које су њене добре стране, у чему се она састоји и како је треба руководити нећу говорити, пошто се може читати у разним педагошким листовима и свакој педагошкој књизи, која је намењена као уџбеник. Али схваћајући дисциплину онако, како сам горе изнео, обично ми имамо негативну корист од дисциплине, управо штету или боље рећи веома рђав утицај на образовање и у првом реду на васпитање. Овај разлог руководио ме је да напишем овај чланак и да изнесем неколике своје рефлексије о утицају дисциплине на наставу, кад се она схвати и употребљује погрешно, како сам горе навео.

Према начелима новије педагогике, која се базира на психологији и етици и као таква стављена је у научну систему, дели она теоријски у своме обиму сва васпитна средства на три главна чиниоца: *дисциплину, наставу и васпитање у ужем смислу или непосредно васпитање моралног карактера.*

Сва три ова васпитна чиниоца су за васпитање од вредности. Па и ако се један више употребљује него други, и ако је један више етични и психолошки оправдан него други, и ако један више изгледа споредан од другог — ипак се не сме ниједан потцењивати, него се сваки мора узети као чинилац, који има битне вредности

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unin.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

воспитање. Исто тако не сме се схватити ова теоријска подела као и практичка подела, т. ј. да у пракси ови чиниоци долазе један за другим. Треба имати на уму, да се најчешће сва три ова чиниоца спроводе у васпитању у једно исто време и да један други допуњују и чине једну целину у погледу на сврху васпитања т. ј. на стварање моралног карактера. Само дакле тако, ако се ови васпитни чиниоци узму у целини, да чине једно јединство, онда ће и васпитање имати јединства, а то је један од битних услова за правилно васпитање.

Предмет васпитања је *воља*, дакле у опште активност васпитаникова. Разуме се, да та воља мора бити образована у правцу етичких идеја — мора дакле бити *морална воља*. Као таква она се образује само из *моралног убеђења*. Убеђење пак у опште, образује се наставом, а кад та настава буде се кретала у правцу моралности онда се образује *морално убеђење*. Између наставе и убеђења а овог и моралне воље постоје као веза *осећање и интерес*, па да се створи морална воља. Морална воља је веома важна јер се из ње ствара *саморадња*, из ове *самопоуздање* и још као најважније *етичко суђење* самог васпитаника о објектима, разним акцијама и моралним поступцима у друштву и историјским личностима. Ово етичко суђење мора бити полуга на коју се ослања целокупно васпитање из кога се дакле развијају *теоријска* па затим *практична начела*, а доцне и *морални карактер* као сврха васпитања. — Тако се у главном врши васпитање.

Морална воља може се дакле развити самом активношћу ученика, својим етичким суђењем — *драговољним потчињавањем „свога“ убеђења „својој“ вољи.*

Међутим шта је дисциплина?

То је у главном потчињавање у једном случају воље, а у другом убеђења и воље васпитаникове вољи васпитачевој — учитељевој. Дакле, у овом случају нема активности ученикове, нема саморадње, самопоуздања; нема што је најглавније расуђивања — етичког суђења из кога се развија карактер. Без тога изгледа као кад би некеме свезали очи па га водили не казавши му, ни где га, ни зашто га водимо. С тога гледишта, дисциплина није оправдана ни психолошки ни етички. Из тога разлога ова педагогика дисциплину сматра само као помоћно и привремено средство док не дође настава и васпитање у ужем смислу, а колико се у њих улази у

WWW.UNILIB.ORG
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
Тoliko се дисциплина губи т. ј. ако се настава и васпитање у ужем смислу буду добро изводили.

Ну, међутим имамо ми још једну вољу, која није створена убеђењем. Та воља би нам на супрот оној сметала извођењу васпитне сврхе. Та воља се развија још из најранијег доба, а то је код деце. То су они прохтеви, који се развијају на основу телесне и душевне живости или другче на основу телесне и душевне енергије. Дакле, то је активност детиња, која потиче из чежње, жудње, похотљивости и других урођених диспозиција. Управо та врста воље у обичном животу и назива се чежња, жудња, похотљивост итд. И, ето, та воља је обично накарадна, која само може ићи на штету васпитања, зато је нужно *обуздати ту вољу. Код мале деце, где тако рећи све потиче из ове воље, где дакле нема убеђења, где се не може о тим вољним акцијама судити, ту мора добити дисциплина, ту се мора дакле воља дечија покорити, потчинити вољи старијих у корист васпитања.* Доцне кад се дечији разговор може узети за предмет и основицу мишљења и суђења, долази настава и васпитање у ужем смислу. И, у колико се, као што сам већ рекао, правилније наставља и врши васпитање у ужем смислу у толико се губи дисциплина и задржава се само толико, колико да се одржи ред, да се одржи васпитни поредак, те отуда дисциплину би у настави боље било звати *васпитним поретком.* Као такву једино је треба и сматрати у школи у опште, а нарочито у настави.
(Свршиће се.)

Н А Ц Р Т

специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

V. Стварна (реална) настава.

A) Земљопис.

Смер: Познавање своје домовине и буђење љубави према њој. — Познавање суседних земаља, преглед осталих држава у Европи и осталим деловима света. Основи математског земљописа.

I. и II. разред

Уз вежбање у посматрању, мишљењу и говору (очигледна настава) упознају се деца са местом рођења свога и најближом околином. — Цртањем школе, дворишта и најближе околине на школској табли, припремају се за разумевање карата и уопште цртежа, који представљају земљиште.

III. разред.

1. *Задатак*: Понављање и сређивање појмова, стечених у I. и II. разреду. Даље пооматрање околине. Упознавање са земљописним знацима и престављање околине тим знацима. — Упознавање жупаније у којој се место рођења налази. — Подела, управа и грб краљевине Угарске.

2. *Наставно време*: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. *Средства наставни*: Нацрт школе и школске дворане, дворишта. Нацрт места и мапа дотичне жупаније. — Учбеник: Земљопис за III. разред српских основних школа, Бач-Бодрошка жупанија. Сомбор.

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1. Видокруг и стране света. 2. Нацрт школске дворане, школе и дворишта. 3. Место пребивања.

Октобар: 1. Власт и занимање. 2. Језик и вера становника у месту. 3. и 4. Земљиште и нацрт околине родног места.

Новембар: 1. Појаве у ваздуху. 2. Суседна места, општина. срез, жупанија. 3. Путеви, поште и брзојави. 4. Мапе или земљовиди.

Децембар: 1. Сомборски срез. 2. и 3. Апатински срез.

Јануар: 1. и 2. Кулски срез.

Фебруар: 1. Оџачки срез. 2. Паланачки срез. 3. Нови Сад. 4) Ново-садски срез.

Март: 1. Тителски и жабаљски срез. 2. Старобечејски и сенђански срез. 3. Тополски срез. 4. Суботица.

Април: 1. Аљмашки срез. 2. Баја. 3. Бајски срез.

Мај: 1. Границе, земљиште и воде Бач-Бодрошке жупаније. 2. Производи, привреда и занимање. 3. Становници и управа жупаније. 4. Подела, управа и грб краљевине Угарске.

Јуни: Понављање и утврђивање свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: а) Очигледно посматрање и престављање на школској табли односне методичке јединице. — б) Испитивање обрађеног градива. — в) Утврђење свршеног градива на полчасовима посредне наставе помоћу ручне мапе и учбеника.

IV. разред.

1. *Задатак*: Физични и политични земљопис краљевине Угарске и здружених земаља.

2. *Наставно време*: Седмично 1 получас непосредне и 2 получаса посредне наставе.

3. *Средства наставни*: Мапа краљевине Угарске. Учбеник: Земљопис за српске народне школе. Панчево.

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1. и 2. Бачка жупанија. 3. Пештанска жупанија.

Октобар: 1. Пештанска жупанија. 2. Острогонска, Ноградска и Хонтска жупанија. 3. Баршка, Зволенска, Липтовска. и Оравска жупанија. 4. Турчанска, Тренчинска, Њитранска и Пожунска жупанија.

Новембар: 1. Барањска жупанија. 2. Шомођска, Толнанска, Столно-Београдска, Коморанска и Ђурска жупанија. 3. Веспримска, Залајска, Жељезна, Шопронска и Мошонска жупанија. 4. Прва половина жупанија с ове стране Тисе.

Децембар: 1. Друга половина жупанија с оне стране Тисе. 2. Торонталска жупанија. 4. Тамишка и Крашовско-Северинска жупанија.

Јануар: 1. Чонградска, Бикишка, Чанадека и Арадска жупанија. 2. Остале жупаније с оне стране Тисе.

Фебруар: 1. Првих пет жупанија у Ердељу. 2. Других пет жупанија с оне стране Краљевог Брда. 3. Остале жупаније у Ердељу. Угарско приморје. 4. Величина, равнице и планине у Угарској.

Март: 1. Реке, канали, језера и поднебље у Угарској. 2. Производи земаљски, становници, радиност и трговина у Угарској. 3. Загребачка, Барајдинска и Беловарска жупанија. 4. Модрушко-Речка и Личко-Крбавска жупанија.

Април: 1. Вировитичка жупанија. 2. Пожешка жупанија. 3. Сремска жупанија.

Мај: 1. Сремска жупанија. 2. Манастири фрушкогорски. 3. Хрватска. 4. Славонија.

Јуни: 1. Краљевина Угарска и здружене краљевине. Земаљски устав и грб краљевине Угарске.

5. *Наставни поступак*: Начином путовања упознају се ученици са суседним жупанијама итд. — а) Очигледно престављање на школској табли и мапи. б) Читање из учебника и утврђење обрађеног градива на полчасовима посредне наставе.

V. разред.

1. *Задатак*: Утврђење и проширење познавања државе Угарске. Познавање Аустријског царства и суседних земаља, особито Балканског полуострва.

2. *Наставно време*: Као и IV. разреду.

3. *Средства наставна*: Као и у IV. разреду.

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1. Краљевина Угарска. Границе, подела њена; равнице, планине и реке у Угарској. 2. Поднебље, радиност и производи у Угарској. Становници Угарске. 3. Округ с ове стране Дунава.

Октобар: 1. Округ с ове стране Дунава. 2. и 3. С оне стране Дунава. 4. С ове стране Тисе.

Новембар: 1. и 2. Округ с оне стране Тисе. 3. и 4. Ердељ. Угарског приморје.

Децембар: 1—3. Хрватска и Славонија.

Јануар: Понављање свршеног градива.

Фебруар: 1. Долња и Горња Аустрија. 2. Војводства: Салцбург, Штајарска, Корушка и Тиролска-Форалберг. 3. Крањско и Аустријско приморје. 4. Краљевина Далмација.

Март: Чешка, Моравска и војводство Слеско. 2. Галиција, Лодомерија и Буковина. 3. и 4. Аустријско царство.

Април: 1. Краљевина Румунија. 2. Краљевина Србија. 3. Турско царство.

Мај: 1. Бугарска 2. Босна и Херцеговина. 3. Црна Гора. 4. Грчка краљевина.

Јуни: Понављање свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: Као и у IV. разреду.

VI. разред

1. *Задатак*: Утврђење већ стеченог знања из земљописа. Преглед европских земаља и осталих делова света. Основи математског земљописа.

2. *Наставно време*: Као и у V. разреду.

3. *Средства наставна*: Као и у V. разреду.

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1—3. Краљевина Угарска.

Октобар: 1. и 2. Краљевина Угарска. 3. и 4. Хрватска и Славонија.

Новембар: 1—4. Аустријско царство.

Децембар: 1—3 Државе на Балканском полуострву.

Јануар: 1. и 2. Царевина Немачка и република Швајцарска.

Фебруар: 1. Италија. 2. Француска, Шпањолска и Португалска. 3. Белгија, Холандска и Данска. 4. Британија, Шведска и Норвешка.

Март: 1. Русија 2. Положај Европе; Планине и реке у Европи. 3. Производи и становници Европе 4. Азија.

Април: 1. Африка. 2. Америка. 3. Аустралија и Полинезија.

Мај: 1. Облик земљин. 2. Земаљски појасеви. 3. Вазнона и сунце. 4. Месец. Помрачење сунца и месеца.

Јуни: Понављање свршеног градива.

5. *Наставни поступак*: Као и у V. разреду.

(Наставиће се.)

ШКОЛЕ КОД БУРА.

У републици Бурa школовање деце је са свим слободно т. ј. сваки може своје дете школовати где хоће, кад хоће и како хоће. Држава само од приватних захтева да их под извесним условима потпомаже и да води надзор над њима. У целој републици има 6 школских надзорника. Ови путују по срезовима својим, подстрекавају учитеље на рад, становнике саветују да подижу нове школе, подносе извештаје државним властима о успеху у школама и стању школа. Званични је језик холандски и то држава захтева да се у свакој школи учи, али је зато дозвољено оснивање чисто енглеских, немачких и француских школа и те школе држава потпомаже, само морају по два часа седмично холандски језик учити у тим школама. У Јоханесбургу имају Немци своју немачку школу, којој

је држава дала велико земљиште и коју је држава знатном свотом новаца потпомогла. У Преторији још су и у почетку рата садашњег отворили Немци једну школу, коју је држава такође новцем потпомогла.

Тамо, где за странце није било довољно приватних школа, тамо је држава подизала државне школе, али су деца поред холандског језика на свом матерњем језику учила поједине предмете. Учитељи оваких школа добијају плату из државне благајне, ма да већи део тих учитеља и не говори државни језик. За две године основано је 12 таквих школа, у којима је било 40 учитеља са 1499 ученика.

Сваку школу, у којој се учило на холандском језику, потпомагали су са 6—8 фунти стерлинга по сваком ученику. Нису штедили новац при зидању школа и учитељских станова, богато су снабдевали своје школе школским училима, одличне ученике и вредне учитеље су награђивали.

За васпитавање деце и даље образовање народно постоје сеоске књижнице. У Преторији основана је државна књижница. Овде се још налази државни музеј и збирка животиња. Сама држава расписује награде за добро написане поучне књиге. Најбоље школе су биле у Преторији, где су врло одлични учитељи васпитавали малене Трансвалце. Ту се налазила учитељска и учитељичка школа, виша девојачка школа са интернатом, државна гимназија, реална школа, рударска академија, и напоследку 4 државна интерната. У овима су ученици из околине за малу своту све имали што им треба.

Статистични искази сведоче, да се није само држава и народна скупштина бринула о подизању и унапређењу школа, него и сам бурски народ је био за то у највећој мери заузет, и старао се да му деца најуредније школу полазе. Кад помислимо само колико бурних времена преживео овај узорити народ, зачудити се морамо да је још и 1898. године 85—91% деце школу похађало.

Број ученика се врло брзо множио у њиховим школама. Тако је у школама, које је држава потпомагала, било 1882. год. 875 ученика, 1886. год. већ 2555 ученика, 1890. год. 6989 ученика, а 1898. год. 14,700 ученика. У овој години било је 47 сеоских и 462 салашке школе. Учитеља и учитељица на вишим школама било је 27, на основним школама било је 578 учитеља и 252 учитељице. Од броја учитеља 67% добило је оспособљење у

иноземству. Али и број учитеља, који су у домовини оспособљени, непрестано расте.

Наставни предмети у основној школи су: Библичне повести, читање, граматика, писање, очигледна настава, декламовање, земљопис, историја, цртање, ручни рад и један стран језик. У средњим школама.: Библичне повести, читање, декламовање, рачун, граматика историја јужне Африке и осталих делова света, земљопис, геометрија, цртање, ручни рад и страни језици. У вишим школама: Библичне повести, читање, декламовање, алгебра, виша геометрија, историја јужне Африке и осталих делова света, земљопис, страни и стари језици, физика и хемија, природопис, књиговодство, наука о васпитавању и ручни рад.

И за слепе и глухонеме су се посгарали Бури, јер су и за ове несретне установили завод, на који су 1898. године 14.600 круна потрошили. Колико су они заузети за напредком њихових школа сведочи и то, што они врло велике материјалне жртве приносе на издржавање школе. Године 1882. издали су на школе 2753 тамошњег новца, а већ године 1898. издали 230.000 тога новца, што би у нашем новцу износило 5 милијуна круна. Из тога се види, колике материјалне жртве приносише Бури на просвету.

М. Б.

Б Е Л Е Ш К Е.

Православна српска основна школа у Сантову, као што у прошлости броју саопштисмо отворена је 8 септембра т. г. У школу се уписало 96 ученика-ца. Велика је незгода што је школа смештена у једној обичној сељачкој кући, која ни у којем погледу не може удовољити захтеве педагошко-хигијенске. Школска је соба малена, тескобна, непатосана и без довољно светлости. Деца су подељена на два разреда, од којих први долази у школу пре, а други после подне. Велику задужбину, Православљу и Српству учинио би онај родољуб, који би се решио, да о своме трошку подигне овој општини школску зграду. Према тамошњим местним околностима лепа и за школу целесходна зграда могла би се подићи за 4000 круна.

Освећење основне српско-народне вероисповедне школе у Помазу.
Пишу нам из Помаза: Још у почетку ове године разнесе листови наши радосну вест, да ће браћа Петар и Веселин Луппа, велепоседници Помашки ново здање за основну српску вероисповедну школу о свом трошку подићи. Што је тада речено, то је ево на радост народа нашег у општини Помашкој у дело приведено. Баш сада, када се у општини Помашкој пошто по то државна основна школа диже, а поглавита цијел подизања те државне школе беше, да Србе у исту увуче, — подигоше гореречена честита браћа красну зграду за основну српску вероисповедну школу, — која се 8. септембра о. г. на празнични дан Мале Госпојине, после свете литургије уз присуство лепога броја народа нашег и осветила. — Свечаном овом приликом лепо је издекламовао један ученик основне школе ове красну песму омиљеног народног песника нашег Чика Јове Змаја: „Дижите школе деца ваџ моле.“ Затим пак

бвдашњи парох Ђорђе Голуб, држао је врло леп говор о значају и важности српске народне вероисповедне школе, поглавито код народа нашег, амо горе на мртвој страни живећег После обављене свечаности ове отишла је изаслана депутација црквене општине Помашке благородној браћи Петру и Веселину Луппи, да им благодаре на племенитом добротинству, — лепом дару — што подигоше просветни храм народу свом — српску вероисповедну школу. Нека је и овде изречена слава и похвала честитој браћи Србима Петру и Веселину Луппи. Живили!

Развитак школа у Србији. Године 1845. било је у Србији 170 школа са 6000 ученика и 187 учитеља; године 1875. било је 534 школе са 23,900 ученика а 667 учитеља; године 1885. било је 565 школа са 41,703 ученика и 925 учитеља, а године 1899, било је 1105 школа са 86,000 ученика и 1921 учитељским лицем.

Из руског школства. У Русији се ради на преустројству средњих школа. Руководно начело овога преустројства је национализирање руске средње школе у којој се до сада у многоме осећао утецај страног, духу рускога народа неприкладног елемента. Према новом устројству средњих школа, учење у њима ће трајати седам година. Од класичних језика задржаће се латински у четири горња разреда, а грчки ће се сасвим изоставити. У толико ће се већа пажња обратити на матерњи језик, модерне живе језике, са природне науке и познавање домовине. По једна чисто класична гимназија може остати у Петрограду, Кијеву, Варшави и Дорпату. На извештају министра просвете, цар је сопственом руком написао: „Надам се, да ће се поклонити озбиљна пажња јачању *верског и моралног васпитања* наше младежи“ — У Кијеву се спремају, да отворе педагошки музеј у којем ће бити заступљене збирке: а) наставна средства за основне, средње и обртничке школе; б) предмети који се односе на школску архитектуру, хигијену и телесно васпитање; в) збирка уџбеника за руски језик и за стране језике и засебна педагошка библиотека.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ.

Примили смо на приказ:

Књиге за народ издаје Матица Српска из задужбине Петра Коњевића:

— Свеска 93. *Мали пчелар* кратко упутство за пчеларе написао Иван Маширевић.

— Свеска 94. *Свети апостол Павле* живот му и рад написао Милутин Јакшић.

— Свеска 95. *Занати, занатлије и наш народ* написао Љубомир Лотић I свеска.

— Свеска 96. *Косово* народне песме о боју на Косову 1389. године, за народ и школу приредио Тихомир Остојић.

— Свеска 97. Симо Матавуљ. *С мора и с планине* приповијетке — Цена је свакој књизи 20 потура (10 новчића).

Календар Матице Српске за годину 1902. — с богатом поучном садржином и лепим сликама. Цена 1 круна.

Буквар за први разред основне школе саставио Љубомир Јовановић управитељ учитељ. Цена?

Молимо дужнике, да нам дугове нами-
рити изволе.

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ћ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.